

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGY ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№2, 75-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№2, 75-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№2, том 75
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№2, 75 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№2, 75-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редактор:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№2, том 75, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редактор:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№2, 75 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Editor-in-Chief:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрәлі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилра Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdievna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Auevov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі..... 14

Әдебиеттану

Әзібаева Б.У. «Қазақтың киіз үйі» заттық коды: генезисі мен семантикасы.....	17
Керим Ш., Жеменей И. Әбу Насыр Мұбашшир ат-Таразидің «Йадгар Зандан на айней жаһан» («Түрме естелігі немесе әлем айнасы») атты мәснәуі.....	33
Орда Г.Ж. Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы дәстүр ұласуы.....	48
Хамраев Ә.Т., Шагимолдина М.О. Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиеті эзирбайжан тілінде.....	64
Кенбаева А.З., Пангереев А.Ш., Мамбетова Г.Ж. Қарақалпақтың «Ер Зийуар» эпосындағы топонимдерді зерттеу.....	72
Медеубек С. Ұлттық ойындардың әлеуметтік-психологиялық астары.....	82
Ханкей Е. «Абай жолы» роман-эпопеясының «Қайтқанда» тарауының текстологиясы (қолжазба мен жарияланымдары бойынша).....	93
Абилхамитқызы Р., Бегалиева Л.Б. Түркі әлеміндегі періштенің көркем бейнесі: кеше және бүгін.....	104
Қоштаева Г.Қ., Челик Я. Сиди Ахмедтің «Ташұкнама» дастаны түркі тілінде жазылған жәдігер.....	117
Ахметова А.М., Ахметова Г.М. Әлихан Жақсылық шығармашылығындағы адам мен әлем интерпретациясы.....	129
Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.Ө., Сөйлемез О. М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы Абайдың діни бейнесі.....	143
Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С. Фольклор мәтіндерін аударудағы теориялық және практикалық мәселелер.....	151
Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А. Философиялық прозадағы интермәтіннің экспрессивтік қызметі (Б.Момышұлы «След птицы в небе» романының негізінде).....	166
Татиев Е.Е., Саркулова М.Ұ., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е. Қазақтың «Ұмай» мифтік әңгімесіне психоталдау.....	176
Салтақова Ж.Т., Қоспазарова Ә.К. Қазақ эпостарының шежірелік сипаты.....	184
Мұрсалимова Н.М., Сманова Е.А. Жетісу ақындар айтысының жиналу тарихы (қолжазбалар негізінде).....	193
Оралбек А. Халық ақыны Әбдіғали Сариевтің әдеби мұрасы.....	201
Мұрсал А. Ахметолла Қалиұлының «Арда алтай» романындағы психологизм.....	209
Жолдыбай О. Ойын-сауық ойындары: эволюция және заманауи көрініс.....	220
Абилдаева Қ.Н., Абишева Н.М., Тәжібаева Ш.А. Эрнест Хемингуэйдің «Шал мен теңіз» повесін оқыту.....	231

Мәдениеттану

Жанғужинова М.Е., Ербол А.Е., Құмарғалиева Н.Р. Сахналық костюм-креативті индустрия жағдайында сценографияның тәрбиелік құралы ретінде.....	241
Жумасеитова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю. Қазақстандық балет өзін-өзі ұлттық анықтау ізденісінің ретроспективасында.....	259
Бекмағамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А. Шығармашылық индустрия жағдайындағы Қазақстанның қазіргі кезеңіндегі музыкалық өнер.....	272
Қамзабекұлы О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т. Актердің қалыптасу жолындағы сахна тілінің маңызы.....	283
Әбікенов Ж.О., Енсейева В.Т. Пандемия жағдайының азаматтардың мәдениетіне әсері.....	294
Құрманбай Ұ.П., Ескендіров Н.Р. Қазақ театрындағы бүгінгі басқару үлгісі.....	308

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРАВЕДЕНИЕ

<i>Азибаева Б.У.</i> Предметный код культуры «Казахская юрта»: генезис и семантика.....	17
<i>Керим Ш., Жеменей И.</i> Маснави ученого-богослова Абу Насир Мубашшира ат-Тарази «Ядгар Зандан иа айней джахан» (Память о тюрьме или зеркало мира).....	33
<i>Орда Г.Ж.</i> Продолжение традиций в современной казахской детской поэзии.....	48
<i>Хамраев А.Т., Шагимолдина М.О.</i> Казахская литература эпохи независимости на азербайджанском языке.....	64
<i>Кенбаева А.З. Пангереев А.Ш. Мамбетова Г.Ж.</i> Изучение топонимов в каракалпакском героическом эпосе «Ер Зийуар».....	72
<i>Медеубек С.М.</i> Социально-психологические основы национальных игр.....	82
<i>Ханкей Е.</i> Текстология главы «Возвращение» романа-эпоса «Абай жолы» (по рукописи и публикациям).....	93
<i>Абилхамитқызы Р., Безалиева Л.Б.</i> Художественный образ ангела в тюркском мире: вчера и сегодня...104	
<i>Коштаева Г., Челик Я.</i> Эпос Сиди Ахмеда "Ташукнама", написанный на тюркском языке.....	117
<i>Ахметова А.М., Ахметова Г.М.</i> Интерпретация человека и мира в творчестве Алихана Жаксылыка..	129
<i>Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.У., Соилемез О.</i> Религиозный образ Абая в романе-эпопее М. Ауэзова "Путь Абая".....	143
<i>Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С.</i> Теоретические и практические проблемы перевода фольклорных текстов.....	151
<i>Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А.</i> Экспрессивная функция интертекста в философской прозе (по роману «След птицы в небе» Б. Момышулы).....	166
<i>Татиев Е.Е., Саркулова М.У., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е.</i> Психоанализ казахского мифического рассказа «Умай».....	176
<i>Салтакова Ж.Т., Коспагарова А.К.</i> Генеологический характер казахского эпоса.....	184
<i>Мурсалимова Н.М., Сманова Е.А.</i> История сбора айтыс состязании акынов Жетысу (на основе материалов рукописей).....	193
<i>Оралбек А.</i> Литературное наследие народного поэта Абдигали Сариева.....	201
<i>Мурсал А., Танжарикова А.В.</i> Психологизм в романе Ахметолла Калнулы «Арда Алтай».....	209
<i>Жолдыбаев О.М.</i> Развлекательные игры: эволюция и современный взгляд.....	220
<i>Абилдаева К.Н., Абишева Н.М., Тажибаева Ш.А.</i> Изучение повести Эрнеста Хемингуэя «Старик и море».....	231

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жангужинова М.Е., Ербол А.Е, Кумарғалиева Н.Р.</i> Сценический костюм – как воспитательный инструмент сценографии в условиях креативной индустрии.....	241
<i>Жумасейтова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю.</i> Казахстанский балет в ретроспективе поиска национальной самоидентификации.....	259
<i>Бекмагамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А.</i> Музыкальное искусство на современном этапе Казахстана в условиях креативной индустрии.....	272
<i>Камзабекович О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т.</i> Значимость сценической речи в становлении актера.....	283
<i>Абикенов Ж.О., Енсеева В.Т.</i> Влияние пандемической ситуации на культуру граждан.....	294
<i>Курманбай У.П., Ескендиоров Н.Р.</i> Нынешняя модель управления в казахском театре.....	308

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Azibayeva B.Y.</i> The subject code of the "Azakh yurt" culture: genesis and semantics.....	17
<i>Kerim Sh., Zhemenev I.</i> Masnavi of scholar-theologian Abu Nasir Mubashir at-Tarazi "Yadgar Zandan ia Aynei Jahan" (Memory of the Prison or the Mirror of the World).....	33
<i>Orda G.Zh.</i> Continuation of traditions in modern Kazakh children's poetry.....	48
<i>Khamraev A.T., Shagimoldina M.O.</i> Kazakh literature of the independence era in the azerbaijani language.....	64
<i>Kenbayeva A.Z., Pangereyev A.Sh., Mambetova G.Zh.</i> The study of place names in the karakalpak heroic epos "Yer ziyuar".....	72
<i>Medeubek S.M.</i> Socio-psychological background of national games.....	82
<i>Khankey Y.</i> Textology of the chapter "Return" of the epic novel "Abai Joli" (according to my manuscript and publication).....	93
<i>Abilkhamitkyzy R., Begaliev L.B.</i> The artistic image of an angel in the Turkic world: yesterday and today....	104
<i>Koshtayeva G., Çelik Y.</i> Sidi ahmed's epic "tashuknama" written in turkic language.....	117
<i>Akhmetova A.M., Akhmetova G.M.</i> Interpretation of Man and the World in the Creativity of Alikhan Zhaksylyk.....	129
<i>Kenzhebekova G.Zh., Smanov B.O., Soylemez O.</i> The religious image of Abai in the epic novel by M. Auezov "The way of Abai".....	143
<i>Iskakova G.Zh., Ryspaeva D.S., Akhmetova G.S.</i> Theoretical and practical problems of translation of folk texts.....	151
<i>Bolatova G.Zh., Mukhametkali A.A.</i> Expressive function of intertextuality in the philosophical prose (based on the novel «Sled ptici v nebe» by B.Momyshuly).....	166
<i>Tatiev E.E., Sarkulova M.U., Kenispaev Zh.K., Mukhamedieva A.B., Tatieva M.E.</i> Psychoanalysis of the kazakh mythical story «Umai».....	176
<i>Saltakova Zh.T., Kospagarova A.K.</i> Geneological character of the kazakh epos.....	184
<i>Mursalimova N.M., Smanova E.A.</i> History of the aitys collection by Zhetysu akyns (based on the manuscript).....	193
<i>Oralbek A.</i> The literary heritage of the folk poet Abdigali Sariyev.....	201
<i>Mursal A., Tanzharykhova A.B.</i> Psychologism in Akhmetoll Kaliula's novel "Arda Altai".....	209
<i>Zholdybaev O.M.</i> Entertainment games: evolution and modern look.....	220
<i>Abildayeva K., Abisheva N., Tazhibaeva Sh.</i> Study of Ernest Hemingway's novel "The Old Man and the Sea".....	231

CULTURAL STUDIES

<i>Zhanguzhinova M.Ye., Yerbol A.Ye., Kumargaliev N.R.</i> Stage costume - as an educational tool of scenography in the conditions of the creative industry.....	241
<i>Zhumaseitova G.T., Mosienko D.M., Povalyashko G.N., Saitova G.Y.</i> Kazakh ballet in the retrospective of the search for national identity.....	259
<i>Bekmagambetova Zh.A., Begalinova G.A.</i> Musical art at the present stage of Kazakhstan the conditions of the creative industry.....	272
<i>Khamzabekuly O., Akhmanov S.M., Rakhymzhanov E.T.</i> The role of stage language in the development of an actor.....	283
<i>Abikenov Zh.O., Yenseyeva V.T.</i> The impact of the pandemic on the culture of citizens.....	294
<i>Kurmanbay U.P., Eskendirov N.R.</i> The current management model in the kazakh theater.....	308

FTAMP 17.71.91

<https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.2-06>

Медеубек С.М.

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Алматы, Қазақстан

E-mail: medeubek.s.agat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6057-2962

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСТАРЫ

Аңдатпа. Мақалаға ұлтымыздың сан ғасырлық мәдениетінің бастауы ретінде әлі күнге арнайы қарастырылмай келе жатқан ұлттық ойындардың әлеуметтік-психологиялық сипаты арқау болған.

Ұлт мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналған ойындардың ішінен адам болып қалыптасудың алғашқы жылдарындағы кейіптік ойындардың бірі – «Үйшік-үйшік» ойыны негізгі нысан ретінде алынған.

Ұлттық ойындарды жинау, жариялау зерттеу мақсатында жарық көрген еңбектерге назар аударылды да, оларда сөз болмаған, зерттелмеген тың тақырып – ойын табиғатын тануға талпыныс жасалады.

Кейіптік ойынға қатысушының елестету қабылеті мен шығармашылық талпыныстары, еліктеу мен бәсекелесу мүмкіндіктері, ойындағы уақыт пен кеңістік, талаптар мен шарттар, ережелер, ойыншының жандүниесіндегі құбылыстар және олардың өзара байланысы сөз болады. Мақалада балалардың айту машығының алғы шарттарының бірі – тыңдау екені, ақылды адам болып қалыптасу үшін көргенін, естігенін, ойына түйгенін ауызша айтуға бейімделу балалардың «үйшік-үйшік» секілді ойынынан басталатыны ескеріледі. Ойыншылар арасындағы өзара қарым-қатынастардың ынтымаққа, түсіністікке, сыйластыққа, достық қағидаттарына негізделетінін, мұның өзі қоғамда адами құндылықтардың балалар бойына ерте даритындығының әлеуметтік-психологиялық негізі екендігі сөз болады. Кемел адам болудың баспалдағы ретінде ойынның атқарар қызметі үлкен екендігі айқындалады. Осындай дәлелдер мен дәйектер арқылы ойынның әлеуметтік-психологиялық астары ашылады.

Кілт сөздер: ұлттық ойын, ойынтану, ойын кеңістігі, ойын уақыты, елестету, шығармашылық талпыныс, еліктеу, кейіптеу, еркіндік.

Кіріспе. Ойын феноменін ұлттық дүниетаным аясында зерттеу арқылы ол туралы ұғымдарымыздың тарихи негізін және табиғи тамырын табу қазақ ғылымындағы күн тәртібінде тұрған өзекті мәселенің бірі. Өйткені, адамзат өркениетіндегі ойынның атқарар қызметін анықтау, әр ұлттың қалыптасуындағы және қоғам дамуындағы өзіндік ролін айқындау әлемдік ғылымда әлдеқашан қолға алынды. Әсіресе, Батыс елдерінде жүйелі зерттелді де «игрология» яғни «ойынтану» деген ғылым өркен жайды. Соның нәтижесінде ғылыми-теориялық тұжырымдар мен қорытындыларға зерттеу әдіс-тәсілдері мен әдістемесі жолға қойылды. Бұл бағыт бізде енді-енді ғана қолға алына бастады. Қолға алынған бастауларды әрі қарай сабақтастыруды уақыттың өзі қажетсініп отыр. Осы қажеттіліктің бір мысқалын болса да өтеу мақсатында ұлттық ойынның әлеуметтік-психологиялық астарын тануды қолға алдық.

Адамның кез келген қызметінің сипатына барынша терең мән бере қарасаң, ол үнемі ойдан шығарылған әрекеттерді атқарып жүреді. Ойдан шығарылған әрекеттің бәрі әлбетте табиғи емес, жасанды. Басқаша айтқанда, жаратылыс заңдылықтарының

шеңберінен тыс адамның өз ойынан шығарып, өз қолымен тындыратын жұмыстар. Құдды бір саналы түрде ойнап жүрген секілді. Ойын атаулының бәрі де ойдан шығарылады. Олай болса, адам қызметтерін де ойын деп айтуға негіз бар. Адам қызметтерінің алғашқысы еңбек құралдарын жасау болса, тас қашап отырған Homo sapiens сырт көзге ойнап отырған секілді көрінеді. Шындығында ол ойға алған ісін жүзеге асырмақ болып отыр. Алғашқы еңбек құралының өзі мәдениет туындысы, оны «адамзаттық мәдениеттің бастауы» деген тұжырымды одан әрі тереңдеткен, ойын психологиясын зерттеген мәдениеттанушы Йохан Хейзинга: «адам мәдениеті ойын секілді, ойыннан туады, ойынмен өрістейді, ойын кез келген мәдениетке дейін де бар болатын» (Хейзинга, 1992: 7) дейді. Адамзат мәдениетінің бастауы – алғашқы еңбек құралы емес, сол құралды жасауға ықпал еткен ойын деген қорытынды жасауға болады. Демек, ойын мәдениетіміздің бастауы, бөлінбес бөлшегі, оны алға қарай өрістетуші де. Сондықтан да біз ойынды тануымыз, тану үшін зерттеуіміз керек.

Әдебиеттерге шолу. Әлбетте, ойын туралы әлем ғалымдарының сонау Платоннан бастап бүгінгі жас ғалымдарға дейінгі зерттеулерін бір мақалада түгел шолып шығу мүмкін емес. Десек те ұлттық ойындар туралы жарық көрген тақырыбы әралуан негізгі еңбектерге көңіл аударуға болады.

Ұлттық ойындарды жинастырып, олардың түрлерін жікке бөліп, Ә. Диваев 1905 жылы 13 қарашада «Тургайская газета» және «Туркестанские ведомости» басылымдарында «Игры киргизских детей» және «Древние игры киргизской молодёжи» деген аттармен жариялады. Қазақтың ұлттық ойындарына мән берілген алғашқы ғылыми қадам ретінде бұл мақаланың маңызы жоғары. Қазақ ғалымдары ұлттық ойындардың түрлерін жинақтаумен (Диваев, 1907: 346-547;), пайда болу тарихын іздеумен (Төтенаев, 1974: 22-23.), өзге ұлттарға түсіндіру мақсатында суреттерімен (Гуннер, 1938: 39;), олардың ережелерін анықтаумен (Таникеев, 1957: 58.) қалай ойналуы керектігін түсіндірумен (Сағындықов, 1991: 176.), педагогикалық қырларын айқындаумен (Алимханов, 2018: 97-98), және спорттық түрлерінің жетілу жолдарын зерделеумен (Рахимкулов, 1949: 67), яғни тәжірибелік қырларын зерттеумен айналысқаны болмаса, ойынның теориялық негіздері қарастырылмаған. Бұл ретте ғалым Кенжехан Матыжановтың «Ойын өмір» деп аталатын ғылыми-танымдық зерттеуін ерекше атап өтуге болады (Матыжанов, 2022: 5-10). Ғалым осы зерттеуінде тұңғыш рет қазақша «ойынтану» терминін ғылыми айналымға қосады да, әлемдік ғылымдағы ойынтану тарихына шолу жасай келе, теориялық негіздеріне мән береді, әдістемелік қағидаттарына көңіл аударады. Ұлттық ойындарды зерттеудің жаңа концепциясын ұсынады. Ғалым ойын туралы ғылыми танымның әлемдік тамырынан тартып, бүгінгі көкжиегіне дейін көктей барлап шығады.

Әлемге әйгілі ғалымдардың еңбектеріне арқа сүйей отырып, ойынтанудың генезисіне тереңдейді де, бұл бағыттағы әлемдік ғылыми ой жетістіктерінің ұлттық ойынды тану талпыныстарына қаншалықты әсері болғандығына назар аударады. Қазақ ұлттық ойындарын таныту ұмтылыстарына да сараптама жасай келе, бұл бағытта біздегі теориялық танымның әлі бе болса балаңдығын мойындай отырып, өз тарапынан ұлттық ойынтанудың ғылыми тың тұжырымдарын ұсынады.

Ол ойынның табиғатына тән мынадай ерекшеліктерді қазақ ғалымдары ішінде алғаш рет алға тартады да, ол ерекшеліктерді екшей келе ойын туралы: «Ойын ешқандай экономикалық пайданы көздемейтін, күйкі тірлік қажеттіліктерінен ада, мақсат-мүддесі өз шеңберінде тұйықталған адамзатқа ғана тән әрекет түрі болып саналады; ол шартсыз және шарттылық жағдайда өзінше ойластырылған шынайылыққа негізделеді. Оның өзіне ғана лайықталып ерекше рухқа ие болған мән-мазмұны болады, ол өмір сүру мүмкіндігін өзі қамтамасыз етеді. Ойын – ерікті түрде қатаң белгіленген ереже бойынша белгілі кеңістік пен уақыт аясында өтетін тегеурінді ішкі қуатқа ие құбылыс», – деген қорытындыға келеді.

Бұдан әрі ғалым ойындарды жанрларға, түрлерге, топтарға бөлудің әлемдік тәжірибесіне сүйене отырып, жалпы ойынды ірі-ірі екі топқа бөледі. Бірін «дәстүрлік ойындар», екіншісін жаңа заман жаратындылары болғандықтан, «жаңа заман ойындары», яғни «постдәстүрлік ойындар» дейді де, бұлардың өздеріне ғана тән айырмашылықтары мен ұқсастықтарына тоқтала келе, олардың арасына «қытай қорғанын» салуға болмайтындығын айтады. Өйткені, жаңа заман ойындары уақыт өте, көнере келе дәстүрлік ойындар жағына табиғи түрде өтіп кетуі мүмкін екендігін ескертеді. Ғалым дәстүрлік ойындарды ғылымда бірде «ойындық фольклор», енді бірде «ұлттық ойындар» деп атай беретіндігін назарға ала отырып, ұлттық ойындардың өзіндік сипаттарын айқындайды (*Матыжанов, 2022: 5-10*).

Осы айтылған ғылыми тұжырымдар негізге алынып, ұлттық ойындардың әлеуметтік-психологиялық астары сараланады.

Зерттеу әдістері. Бұған дейін ұлттық ойын мәдениеттану ғылымының шеңберінде ғана қарастырылып келсе, енді синергетика бағыты бойынша тарихтың, этнологияның, философияның, психологияның, фольклортанудың, этнографияның, әлеуметтанудың, тіл білімінің пәнаралық сабақтастығында қарастыруды қолға алу керек. Яғни, ойынды толық тану үшін осы салаларға тән қағидаттар мен заңдылықтар аясында қарастырған жөн. Өйткені, ойын феномені адам өмірінің барлық саласына тікелей араласады, онымен біте қайнаса өмір сүреді. Ойын адамзат тарихының бастауынан бастап бүгінге дейін бірге жасасып келеді. Мұны тексеру үшін тарих ғылымына жүгінуге көңіл қойған жөн. Ойын – адам санасының, ойлау қабілетінің жемісі. Демек, оны философиялық таным бойынша да зерттеуге тура келеді. Ойын адамның жан дүниесін рахатқа бөлейді, ләззаттандырады. Олай болса, оны психологиялық көзқарас тұрғысынан да саралап көрген абзал. Ойын – халықтың тұрмыс тіршілігінің ажырамас бөлігі, онда тұрмыс салт, әдет-ғұрып салтанат құрады. Яғни, бұл ретте оны этнографиялық таным таразысына салып қараған ләзім. Ойын тіл арқылы жүзеге асады және тілдің өмір сүруіне игі ықпал жасайды. Демек, ойын тілтаным тұрғысынан сараланады. Ойын – халық шығармашылығының туындысы. Өл фольклортану заңдылықтары бойынша да қарастырылады. Ойын – жеке адамнан бастап, көпшіліктің қатысуымен жүзеге асады және соларға қызмет етеді. Олай болса, оны әлеуметтану өлшемдерімен байқап көрген орынды.

Біз таңдап алған нысанымызды әлеуметтік-психологиялық таным тұрғысынан қарастырмақпыз.

Ғылымда мәселені көлденеңінен(горизанталь) зерттеп, яғни ненің бар екендігін, қаншасының қандай екендігін жалпылама түгелдеп шығудың маңызы зор. Бұл

бағытта қазақ ұлттық ойындарын зерттеген ғалымдар оларды топтап, жинақтап, жіктеп барып 24 түрін атап шығады (Алимханов, 2018: 97-98). Осы орайда ғылымның тігінен (вертикаль) зерттеу әдісімен, яғни нақты бір нысанды алып, соны ғана басынан аяғына дейін тексеріп шығу амалымен айналысқан тиімді болмақ. Осы үде бойынша ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан бір ғана ұлттық ойынды назарға алып, соның әлеуметтік-психологиялық сипаттарын аршып көрсек дедік. Ол сипаттарды анықтау үшін синхрондық зерттеу тәсілін қолданамыз. Яғни, осы кездегі уақыт пен кеңістік аясында ойынның әлеуметтік-психологиялық астарын анықтауға ұмтыламыз.

Нәтижесі және талқылау. «Үйшік-үйшік» ойынын бір отбасындағы құралпас бүлдіршін ұл-қыздар да, үйге келген қонақ, кейде көршілердің балалары да қосылып ойнайды. Тілі шыққан балдырғандар да, есі кіріп қалған жасөспірімдер де, жеткіншектер де қатыса алады. Үйде жалғыз қалған бала да өзі жеке бұл ойынды ойнай береді. Өзінің қиялындағы кейіпке кіріп, өзімен-өзі сырласады, болмаса қиялындағы өзге адаммен әңгіме-дүкен құрады.

Мұнда алдын ала белгіленген ереже болмайды. Бір ғана ереже бар. Ол ереже бойынша қай кезде (жылдың төрт мезгілі, тәуліктің кез келген уақыты), қай жерде (үйде, далада) болса да, алдымен ойнайтын кеңістік жасалады. Ойын кеңістігі әрине, шартты түрде жасалған үйшік. Ойын кеңістігін анықтап алу, сонсоң үйшік жасау – басты шарт. Оның көлемінің, құрылысының, құрылымының және жасалатын заттарының нақты болуы міндетті емес. «Олардың ішінде ойыншықтардың маңызы ерекше. Символдық бейнедегі ойыншықтардың міндетін кез-келген зат атқаруы мүмкін. Ойыншының қалауына, ойынның шартына қарай отырған орындығы – мәшинеге, қолындағы таяғы – семсерге, шашылып жатқан асықтар – жайылымдағы қойларға т.б. айналып жүре береді» (Матыжанов, 2022: 5-10). Ойнаушылар өздерінің қалауы бойынша ұсақ тастарды тізіп немесе жерді сызып болмаса шыбық шаншып белгілеген өздеріне қажетті бөлме-кеңістіктерді қолдан жасап алады, әйтпесе дайын қуыршақ үйшіктерді пайдаланады. Сыртқы ортаға кедергі келтірмейтін оңаша жердегі осы кеңістік оларды өзге әлемнен бөліп тұрады. Осы кеңістікте олар өз бетінше (ата-анасыз, тәрбиешісіз, мұғалімсіз) ойнап, ойынмен бірге өмір сүреді. Өйткені, оларды күнделікті үйреншікті өмір салты, жүріп-тұру машықтары жалықтырған. Сондықтан да ондай күн сайын қайталанатын бір қалыпты ортадан ажырағысы келеді, себебі, ол орта жандүниесін қанағаттандырмайды, қанағаттанбаған жаны мен тәнінде жұмсалмаған психологиялық һәм физиологиялық әлеует бар, сол әлеует түгел игерілмей жаны жай таппайды, жаны жайланбаған соң тұла бойындағы тулаған қуатты түгел пайдаланатын, сол күш-қуатты сыртқа шығаратын, сөйтіп жаны жай тбатын ойын ойлап табады. Ол ойынды ойнайтын басқа орта іздейді. Органы өздері қолдан жасайды. Бұл ортада оларға ешкім қожайын емес. Ешкім оларға ескерту жасамайды, ақыл айтпайды, тапсырма бермейді. Әркім толық еркіндікте, үлкендердің психологиялық «құрсауынан» азат кеңістікте өзімен-өзі болады. Бұл ойын бала санасы мен жан дүниесіндегі азаттыққа деген құлшынысын, еркіндік сүйгіштігін айқындап береді. Шындығында адам баласының бостандыққа деген ұмтылысы ана құрсағында жатқанда-ақ басталады. «Еркіндікте болсам» деген құлшыныс оның

бойына сол ана-құрсағында жатқанда-ақ дарыған. Жарық дүниеге келгеннен кейін есейіп, ес біле бастағанда оның еркіндік сүйгіштігі де арта түседі. Осы қажеттілікті кез келген ұлттық ойын өтейді. Оның ішінде біз сөз етіп отырған «Үйшік-үйшік» ойыны да бар.

Әдетте ойынның екі кеңістігі болады. Бірі – ойыншылар ойнайтын майдан, екіншісі – көрермендер алаңы. Бір қызығы «Үйшік-үйшік» ойынында көрермендер кеңістігі болуы шарт емес. Ал, «Асық», «Көкпар», «Бәйге», «Қыз қуу», «Күрес», «Жайау жарыс» т.б. (*Кенжеахметұлы*, 2010: 384;) секілді ойындарда көрермендер кеңістігінің болуы – басты шарттардың бірі.

«Үйшік-үйшік» ойыны кеңістігінде балалар кейде дос-құрбылар, көршілер болып, кейде бірі әке, бірі ана, бірі қыз, бірі ұл болып, енді бірде ұстаз бен оқушы, немесе сатушы мен тұтынушы болып ойнайды. Демек, «Үйшік-үйшік» ойыны бала ойындары ішіндегі кейіптік ойындар («рөлдік ойындар» дегеннен гөрі осы атау ұлттық ұғымға жақындау) қатарына жатады. Ойын баласына үйшіктің неден құралатыны және ондағы пайдаланылатын затындардың қандай болатындығы маңызды емес. Олар қолына түскен кез келген қолайлы заттарды пайдалана береді. Ең маңыздысы – ойынның мазмұны.

«Үйшік-үйшікте» кім болып ойнайтындарын ойынға қатысатындар өзара ақылдасып анықтайды. Мысалы, отбасы болып ойнауды таңдаса, ойын кеңістігін анықтау, ойнайтын кейіп (рөл) таңдау, өзара келісіп үйшік жасау балалар арасындағы демократиялық қағидаларға сай жүзеге асады. Бірінің айтқанын бірі тыңдайды. Өлбетте, ішінде кім ересек, кімнің басқару қабілеті болса, сол жетекші болады. Басқалар соның айтқанына құлақтүреді. Өзара ақылдасу нәтижесінде бірі әкенің, тағы бірі ананың, енді бірі қыздың, тағы бірі ұлдың кейпіне енеді. Үйшік-үйшік ойнау барысында әрқайсысы өзіне тиісті қызметті атқаруға кіріседі. Қимыл-қозғалыс, жүріс-тұрыс, айту, сөйлеу, қарым-қатынас үдерісінде олар өздері жақсы көрген адамның бейнесін жасауға немесе болған оқиғаны қайталауға, болмаса жаңа бір оқиғаны жүзеге асыруға тырысады. Бұл ұмтылыс барысында ойыншыкейіпкер болмысын, ол қатысқан оқиғаны еске алады. Белгілі бір уақыт аралығында оның санасында елестету үдерісі жүреді. Елестету дегеніміз – өмірде бұрын көрген немесе алдағы өмірде көрсем деген шындықты (адамды,затты, оқиғаны) ойша көз алдына әкелу. Ойыншының бұған дейінгі өмірінде көргені неғұрлым көп болса, елестетуі де соншалықты мол болады.

«Баланың көргені мен естігені — оның болашақ шығармашылығының алғашқы тұғыры» (*Выготский*, 1967: 27.). «Үйшік-үйшік» ойыны да балалардың шығармашылығына сүйенеді. Әркім өзінің қадари-халінше бойындағы дарынын барынша пайдалануға тырысады. Ойында баланың бәрінің асқан дарынды болуы міндетті емес, әйтсе де олардың әрқайсысының өзіндік қабілет-қарымы сөзсіз бар. «Шын мәнінде шығармашылық үдерісі ұлы тарихи туынды тудыратын тұста ғана болмайды, адам елестеткен, қиялдаған, үйлестірген, өзгерткен және қандай да бір, мейлі ол ұлылар тудырған нәрсемен салыстырғанда мысқалдай ғана болса да жаңа нәрсе жасалған жердің бәрінде болады» (*Выготский*, 1967: 6.). Демек, ойыншы да ойын барысында шығармашылық адам санатында әрекет етеді. Сөйтіп, өзінің бойындағы дарынын сыртқа шығаруға машықтана бастайды.

Көз алдына елестеген адамның тұлғасы, ол қатысқан оқиға оны қызықтырады. Сондай болсам, ол жасаған әрекеттерді мен де жасай алсам, жүзеге асырсам деп қиялдайды. Қиялдау – шығармашылық ізденіс бастауы. Ойыншы қиялының шарықтау шеңбері кең болса, көз алдына елестеткен тұлғаның кейпі өзгелерге ұқсамайтын ерекше, жаратылысы бөлек, ол қатысқан оқиғаның мазмұны да ауқымды болады. Ойыншы енді қиялындағы осы шындықты өмірлік ақиқатқа ауыстыруға көшеді. Демек, олар үлкендерге еліктей бастайды. Еліктеу дегеніміз – өзі үлгі тұтқан немесе жақсы көрген жасы үлкен адамның іс-әрекетін, қимыл-қозғалысын, ым-ишарасын, сөйлеу мәнерін саналы түрде қайталау. Еліктеу – ержетуге, бойжетуге ұмтылған, өзі жақсы көрген адамға ұқсағысы келген сәбиге, жасөспірімге, жеткіншектерге, шығармашыл жас ізденімпаздарға тән қылық. Бұл – адам баласының есею жолдарының алғашқы баспалдақтарына тән табиғи құбылыс. Мұндай құбылыстың өмірлік қажеттілігін білген ұлы Абайдың: «Болмасаң да ұқсап бақ» дегенінде кемел адам болуға ұмтылдыру жатыр. Егер ата-ана тәрбиесі отбасында, тәрбиеші тәлімі балабақшада, ұстаздар тағылымы мектепте дұрыс жүргізілген болса, ненің жақсы, ненің жаман, қандай адам жақсы, қандай адам жаман екені жеткіншектің санасына сіңірілген болса, сөз жоқ, бала сол жақсыны таңдайды, сондай болғысы келеді.

«Үйшік-үйшік» ойынында да балалар өздері үлгі тұтқан адамының кейпін бейнелеуге тырысады дедік. Бұл уақытта ол психологиялық күрделі үдерісті басынан кешіріп жатады. Ол алдымен өзінің әлі бала екенін біле тұра, өзінен үлкен тұлғаның кейпіне енуге бар күшін салады. Өзгенің кейпіне енумен бірге ол өзін-өзі үнемі қадағалайды да. Яғни бала бір жағынан өзгенің кейпін іздейді, екінші жағынан өзін-өзі бақылайды. Бақылау барысында ол өзінің мінез-құлқын, жүріс-тұрысын, сөйлеу мәнерін сана сүзгісінен өткізіп алады да, сол болмысын таңдап алған кейпімен ойша салыстырып көреді. Салыстыру барысында өзінің де, өзгенің де табиғатына көңіл аударады. Сол арқылы өзін де, өзгені де тани бастайды. Өзгенің кейпіне ену кезінде ол өзінің әлі бала екенін түсінеді. Сол бала болмысымен өзі ұқсағысы келген адамның сөйлеу мәнерін келтіреді; дауыс ырғағын салады; бет-әлпет қозғалыстарын, ым-ишарасын қайталайды; дене қимылдарын айнытпауға тырысады; қандай затты қалай ұстайтынын және оны қалай іске қосатынын да естен шығармайды. Сөйтіп, бала бір жағынан өзі сомдап жүрген кейіпке енеді, сонымен қатар өзінің балалық болмысын да сақтайды. Демек, ол екі бірдей образды қатар алып жүреді. Бұл үдерісте ол «өзіне ғана тән балалық табиғатынан ересек адамның болмысына қарай қадам басады» (Эльконин, 1978: 79).

«Ойынға қатысушылар ойынның болмысын ғана танытып қоймайды, ойын кезінде өзінің ішкі болмысын да танытады, яғни қандай да бір рөлді ойнай жүріп сол арқылы өзін де танытады» (Хейзинга, 1992: 58). Яғни, психологиялық жетілу, есею сатыларына көтеріледі. Осы тұста, ойын психологиясын зерттеген ғалым Д.Б. Элькониннің мұндай ойындар негізінде «баланың жаңа әлемді, басқаша айтқанда, өзіндік қарым-қатынасы, қызметі бар үлкендер әлемін тануы жатыр» (Эльконин, 1978: 79) дегенін еске сала кеткен орынды.

Бұған дейін өзі қалаған заттармен ойнаған, сол заттарды жақсы көріп, қолынан тастамай ойнап жүрген бала енді кейіптік ойынға көшкенде өз бетінше әрекет ету

қажеттігін түйсіне бастайды. Осы әрекет барысында ол өзін үлкен адамдарша сезінеді. Үлкендердің іс әрекеттері оған үлгі болады. Сол үлгі бойынша әрекет еткісі келеді. Бұл кезде ол қоғамдық қарым-қатынастар туралы, ол қатынастардың мән-мағынасын білмеуі мүмкін. Білмеген соң өзінің жан қалауы бойынша іске көшеді, қателесемін демеі әрекет ете бастайды.

Осы үдерісте, яғни балалықтан «даналыққа» қарай өту барысында ол өзінің әлі де жетілмей жатқандығын түйсінеді. Сонда да үлкен болу ниетінен айнымайды. Өзі кейпіне енген үлкен адам болып сөйлеуге көшкенде өзінің сөздік қорының аздығы алдынан шығады да, бұрыннан құлағында қалған жағдаятқа қатысты кейіпкердің сөзін, дайын тіркестерді қайталайды, болмаса өзі сол заматта ойдан шығарып сөйлейді. Табан астында жағдаятқа байланысты ой айтуға келгенде ол әлі тілі жетілмеген болса да, үлкендерше сөйлеуге талпынады. Осы талпыныс оны жаңа жетістіктерге жетелейді, ойдан сөз табу, сөйлем құрастыру, айту машықтарын үйрене бастайды.

Бұл ойын еліктеу нәтижесінде жүзеге асады. Бірақ, мұнда ұлттық ойындардың көбінде болатын бәсекелесу де орын алып жатады. Бәсеке, тайталас, тартыс, жеңіс үшін күрес ұлттық ойындардың өзегі десек, бұл бәсеке, яғни бірінен бірінің озуына жол ашатын психологиялық құбылыс «Үйшік-үйшік» ойынында екінші кезекте, кейде бар, кейде мүлде болмайды да. Болатын сәті ойыншылар өзара басқа кәсіп иесі болып жарысып қалатын кезде ғана. Оған қастарындағы өзге ойынға қатысушылар әрі көрермен әрі қазы болады. Ал бастан-аяқ нағыз бәсекеге құрылған ойындармен салыстырғанда «үйшік-үйшіктегі» бұл бәсеке ойын ішіндегі ойын деңгейінде ғана қалады.

«Үйшік-үйшік» ойыны қоғамдағы әлеуметтік ортаның кішігірім моделі ретінде көрініс табады. Бірде балалар мектептегі ұстаз бен оқушылар болса, кейде емханадағы дәрігерлер мен емделмендер, тағы бірде балабақшадағы тәрбиеші мен бүлдіршіндер, келесіде отбасы мүшелері болып ойнайды.

Бала өзге болып ойнағанда ол сол бөтеннің болмысына еруге тырысады. Әже болып ертегі немесе ата болып ақыл айтпақ болады. Нағыз ата мен әжелердің айтқандарын сол қалпы толық қайталап та көреді. Кейде өз ойынан жаңа ертегі шығарып, тың ақыл қосып та айтады. Кейде олар бір отбасындағы ер мен әйел болып та тілдеседі. Ана болып бала жұбатады, шәй қайнатады, қонақ шақырады. Әке болып баласына кәсіп үйретеді. Сырт көзбен қарағанда бала отбасында нені көрді, нені естіді, соны осы ойында қайталайды. Оның көргені, естігені қандай болса, ойнағаны да сондай болады. Ұлттық ойынның әлеуметтік мәнінің астары да осында. Қазақтың «Ұяда нені көрсең, ұшқанда соны ілесің» деген мәтелінің мәнін осы «Үйшік-үйшік» ойыны да елестете алады.

«Үйшік-үйшік» ойыны барысында ойыншылардың бірінің айтқанына бірінің назар аударуы, құлақ түруі, зейін қойыптыңдауы басты қағидат болып есептеледі. Айналасындағы дыбыстарды есту бар және қасындағы адамның айтқанын тыңдау да бар. Бұл сәтте бала есту қабілетінің күштілігі сондай, айналасындағы есіктің шыйқылын, аттың дүбірін, сағаттың тықылын т.б. (дыбыс), машинаның гүрілін, ұшақтың гуілін, қойдың маңырағанын, иттің үргенін, құстың сайрағанын, домбыраның күмбірін т.б. (үн), адамдардың сөйлегенін (дауыс) бәрін бір мезгіл-

де қабылдайды әрі бәрін бірінен-бірін ажыратады. Бұлардың ішінен ол алдымен қасындағы әріптесінің айтқанын жәй естіп қана тұрмайды, зейін қоя тыңдайды. Тыңдау естіген ақпараттың анық-қанығын білуге, толық мағлұмат алуға құштарлықты оятады. Тыңдап үйренген бала шынайы ақпаратты өз құлағымен толық естіп алуға ықыласты, зейінді адам ретінде қалыптасады. Тыңдай білген бала сөйлеуге және айтуға да икемді болады. Сөйлеу мен айту бір емес. Сөйлеу – тілі шыққан баладан бастап еңкейген кәріге дейін әр адамның бойында табиғи қалыптасқан қабілет (*Медеубек*, 2018:115). Сөйлеуде нақты бір мақсат, жалпыға ортақ қажеттілік болуы шарт емес. Бала жеке қалып өзімен-өзі сөйлесе береді немесе айнаға қарап та аузына келген сөзді мақсат-мүддесіз сыртқа шығара беруі ғажап емес.

Айту – нақты ойды, деректі, мағлұматты, ең бастысы екі жаққа да қажетті ақпаратты мақсатты, мүдделі түрде сыртқа шығару машығы (*Медеубек*, 2018:114). Осы машық «Үйшік-үйшік» ойыны барысында да қалыптасады. Айту – ақылы кірген балаға тән машық. Бұл машық шындала келе шешендікке жол ашады. Шешендік – кемел адамдарға тән қасиеттердің бірі. Демек, «Үйшік-үйшік» ойынында бала тиісті жерде тиімді айтуды үйрене бастайды. Үйрене келе ақылды бала болып қалыптасады. Бұл жерде балалардың «ойын арқылы келешек өмір дағдыларына үйренетіндігін» ежелгі грек ойшылы Аристотельдің айтып кеткенін еске алуға болады (*Аристотель*, 1984: 625).

Бұл ойынның қалыптасқан ережесі жоқ дедік. Барлық оқиға үйшік жасаудан басталады да, әрі қарай сол сәтте ойдан шығарылған оқиғаларға жалғаса береді. Табан астында ойдан шығарылған оқиғаға қатысты образға ену, тауып сөйлеу, мінез, қылық көрсету, әрекет жасау олардың санасына, жан дүниесіне үлкен өзгерістер әкеледі. Тіпті, үлкендер үйретіп, жаттатып қойғандай сөйлеп, үлкендерше әрекет еткенде бала бойындағы үлкен қабілеттің ашыла бастағанын байқауға болады.

Әлеуметтік ортаға ең тиесілі қажеттілік – ынтымақ, татулық, өзара сыйластық. Бұл құндылықтар да «Үйшік-үйшік» ойынында ерекше көзге түседі. Болмашыға өкпелеп қалған бала өзгелердің араласуымен көп ұзамай сабасына келіп, ойынға қайта араласып кетеді. Яғни әлеуметтік ортаға бейімделу, керекті де пайдалы психологиялық ахуал осы ойында көрініс табады. Бірін-бірі тыңдауы, бірінің айтқанын екіншісінің бұлжытпай орындауы адамдар арасына аса қажетті өзара түсіністік пен ынтымақтың, сыйластықтың алғашқы көріністері екендігінде дау жоқ.

Ойынның әлеуметтік-психологиялық мәні осындай үдерістерден де көрінеді.

Қорытынды. Мақалаға арқау болған тақырыпты ашу үшін синергетикалық тағым талаптарына ден қоюға тырыстық. Бұл бағытта Т. Қоңыратбаевтың зерттеу әдісі назарда болды. (*Қоңыратбаев*, 2022.:18)

«Үйшік-үйшік» ойыны шын мәнінде әлі де зерттей түсуге лайық тақырып. Бұл ойынға қатысқан әр бала өзін бейсаналы түрде жеке тұлға ретінде таныта бастайды. Бала тілдесу, ақылдасу, елестету, қиялдау, еліктеу, бәсекелесу, сөйлеу, айту, есту, тыңдау, әрекет ету, нәтижеге жету секілді машықтарды үйренеді.

Оның санасында жаңа ұғымдар мен түсініктер пайда болады. Ересектікке қарай көтеріледі. Яғни адам болып қалыптаса бастайды. Кемелдену сатыларымен бірте-бірте жоғарылай береді. Осы ойында өзара сыйластықтың, татулықтың, бірліктің алғы шарттарын түйсінеді.«Үйшік-үйшік» ойынының өз кеңістігі болады;

- ойынның белгіленген уақыты болмайды;
- ойынның уақыты мен кеңістігі әдеткі ортадан тыс жерде өтеді;
- ойыншылар өзін толық еркіндікте, күнделікті күйбең тіршіліктен азат сезінеді;
- ойыншылар тыңдау мәдениетін үйренеді;
- ойындағы өзара тілдесу үдерісінде айту машығы қалыптасады;
- ойын бала бойындағы шығармашылықтың оянуына ықпал етеді;
- ойын баланың елестету қабілетін арттырады;
- ойын баланың қиялына ерік береді;
- ойын ойыншының еліктеушілік сезімін жетілдіреді;
- ойын өзгенің кейпіне ену және сол арқылы адамдарды тану қабілетін арттырады;
- ойын баланың өзін-өзі тануына жол ашады;
- ойын балаға өмірді түсіндіре бастайды;
- ойын балалар бойына ынтымақ, сыйластық, татулық секілді адамгершілік құндылықтарын сіңіреді;

Ойынның әлеуметтік-психологиялық мәні мен маңызы осында.

Мақала ҚР БҒМ Ғылым комитетінің AP08856460«Ұлы дала ойындары (Ойындық фольклор): Ұлттық ойындардың ерекше мәдени құбылыс ретіндегі қоғамдық сананы жаңғыртудағы қызметі» гранттық жобасы аясында дайындалды.

Медеубек С.М.

Институт литературы и искусства им. М.О.Ауэзова,

Алматы, Казахстан

E-mail: medeubek.s.agai@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6057-2962

Социально-психологические основы национальных игр

Аннотация. В статье говорится о социально-психологическом аспекте народных игр, которые стояли у истоков формирования многовековой культуры казахского народа и до настоящего времени малоизучены. Основным объектом исследования служит интеллектуальная игра «Үйшік-үйшік», являющаяся неотъемлемой частью национальной культуры и способствующая формированию личности в первые годы его жизни. Предпринята попытка изучения природы национальных игр. Сбор материала, обращение к трудам ученых показал пробел в изучении данной темы. В статье рассматриваются способности участника игры: воображение, творческий потенциал, подражание, соперничество, мировоззрение, ориентация во времени и пространстве, также разъясняются условия и правила игры. Отмечается, что одним из условий формирования у детей навыков говорения является слушание; формирование интеллектуальных способностей обусловлено умением устно выразить то, что видят, слышат и думают. Этому способствует детская игра «Үйшік-үйшік». Также говорится, что отношения между игроками строятся на принципах солидарности, понимания, уважения, дружбы, и это служит социально-психологической основой привития детям общечеловеческих ценностей. Доказывается роль игры как фундамента формирования зрелого человека. С помощью фактов и доказательств раскрывается социально-психологическое значение игры.

Ключевые слова: национальная игра, игрология, пространство игры, время игры, воображение, творческое стремление, подражание, свобода

Medeubek S.M.

M.O. Auezov Institute of Literature and Art

Almaty, Kazakhstan

E-mail: medeubek.s.agat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6057-2962

Socio-psychological background of national games

Annotation. The article is about the socio-psychological aspect of folk games, which stood at the origins of the formation of the centuries-old culture of the Kazakh people, although, they are still poorly studied. The main object of the study is the intellectual game «Uyshik-uyshik», that is an integral part of the national culture and contributes to the formation of personality in the first years of the person's life. An attempt has been made to study the nature of national games. Collected materials, works of scholars showed a gap in the study of this topic. The article examines the abilities of the participant of the game: imagination, creativity, imitation, rivalry, worldview, orientation in time and space, also explains the conditions and rules of the game. It is noted that one of the conditions for the formation of children's speaking skills is listening; the formation of intellectual abilities is due to the ability to verbally express what they see, hear and think. This is facilitated by the children's game «Uyshik-uyshik». The relations between the players are based on the principles of solidarity, understanding, respect, friendship, and this serves as a socio-psychological basis for instilling universal values in children. The role of the game as the foundation of the formation of a mature person is proved. The result of the research and evidence revealed the socio-psychological significance of the game.

Keywords: national game, ludology, game space, game time, imagination, creative aspiration, imitation, freedom.

Информация об авторах:

Медубек С.М., главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О.Ауэзова, кандидат филологических наук. E-mail: medeubek.s.agat@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6057-2962

Әдебиеттер:

- Аристотель. (1984) Политика//Собр.соч. Т.4. – Москва: Мысль, - 625 с. (орысша)
- Алимханов Е. (2018) Қазақтың ұлттық халық ойындары мен спорттың теориялық және педагогикалық негіздері. Монография. Алматы. Қазақ университеті. 250 б.
- Выготский Л.С. (1967) Балалық шақтағы қиял мен шығармашылық. М., 27- б. (орысша);
- Гуннер М. (1938) Қазақтың ұлттық ойындары мен ойын-сауық жинағы. –Алматы: Қазақстан БЛК-ЖО ОК комсомол баспасы, -39 с.; (орысша)
- Диваев Ә. (1905, 1905, 1907) Қырғыз балаларының ойындары // Торғай газеті. 13 қараша; Түркістан уалаятының газеті. № 152; Қырғыз жастарының ежелгі ойындары // Түркістан уалаятының газеті. № 54.
- Қоңыратбай Т.Ә. (2022)Қазақ халқының музыкалық мұрасын зерттеудің синергетикалық мәселелері. «КЕРУЕН», №1, 74-том, 18-б.;
- Матыжанов К.И. (2022) Ойын өмір. Кіт.: Ұлы дала ойындары, Алматы: Ғылым, 10-б.;
- Медубек С.М. (2018) Замансөз: генезис және типология. Алматы, «Қазақ университеті», 312 б.;
- Рахимкулов М. (1949)Краткий сборник казахских народно-национальных видов спорта. –Алма-Ата: Казгосиздат, -67 с.;
- Сағындықов Е. (1991)Қазақтың ұлттық ойындары. –А.: Рауан, -176 б.;
- Таникеев М. (1957) Қазақтың ұлт-спорт ойындары.- Алматы: Қазақ Мемлекеттік баспасы, - 58 б.;
- Төтенаев Б. (1978) Қазақтың ұлттық ойындары. «Қазақстан» баспасы, Алматы, - 350 б.;
- Хейзинга Й. (1992) Нона Ludens, Ертеңгі күннің көлеңкесінде. Мәскеу: “Прогресс-Академия”.554 б.; (орысша)
- Эльконин Д.Б.Ойын психологиясы. М., 1978. 79 б.; (орысша)

Литература:

- Аристотель. (1984) Политика//Собр.соч. –в4т.Т.4. Москва: Мысль, -625 с.; (на русском)
- Алимханов Е. (2018) Қазақтың ұлттық халық ойындары мен спортының теориялық және педагогикалық негіздері. Монография. Алматы. Қазақ университеті. 250 б.;(на казахском)
- Выготский Л.С. (1967) Воображение и творчество в детском возрасте М., р.б.; (орысша)
- Гуннер М. (1938) Сборник казахских национальных игр и развлечений. –Алма-Ата: Комсомольское издательство ЦК ВЛКСМ Казахстана, -39 с.; (орысша)
- Диваев А. (1905, 1905, 1907) Игры киргизских детей // Тургайская газета. 13 нояб.; Туркестанские ведомости. № 152; Древние игры киргизской молодежи // Туркестанские ведомости. № 54. С. 346-547.; (орысша)
- Кенжеахметулы С. (2010) Казахские традиции и обычаи. Алматы, Атамура, -384 б.; (на казахском)
- Коньратбай Т.А. (2022) Синергетические аспекты изучения музыкального наследия казахского народа. «КЕРУЕН», №1, том 74, 18-стр. (на казахском)
- Матыжанов К.И. (2022) Ойын өмір. Кіт.: Ұлы дала ойындары, Алматы: Ғылым, 5-б., 10- б.; (на казахском)
- Медеубек С.М. (2018) Замансөз: генезис және типология. Алматы, «Қазақ университеті», 312 б.; (на казахском)
- Рахимкулов М. (1949) Краткий сборник казахских народно-национальных видов спорта. –Алма-Ата: Казгосиздат, -67 с.; (на русском)
- Сагындыков Е. (1991) Казахские национальные игры. –А.: Рауан, -176 б.; (на казахском)
- Таникеев М. (1957) Казахские национальные спортивные игры.- Алматы: Казахское Государственное издательство, 58 стр.; (на казахском)
- Тотенаев Б. (1978) Казахские национальные игры. – издательство «Казахстан», Алматы, 350 стр.; (на казахском)
- Хейзинга Й. (1992) Homa Ludens, В тени завтрашнего дня.– Москва: “Прогресс-Академия”, – с. 7.; (на русском)
- Эльконин Д.Б. (1978) Психология игры. М., стр. 79; (на русском)

References:

- Aristotle. (1984) Politics // Collected works. -v4t.t.4. – Moscow: Mysl, -625 p.; (InRussian)
- Alimkhanov E. (2018) Theoretical and pedagogical bases of Kazakh National Games and sports. Monograph. - Almaty. Kazakh university; C. 250; (in Kazakh),
- Vygotsky L.S. (1967) Imagination and creativity in childhoodM., , p.27.; (In Russian)
- Gunner M. (1938) Collection of Kazakh national games and entertainment. –Almaty: Komsomol Publishing House of the Central Committee of the Komsomol of Kazakhstan, -39 c.; Divaev A. (1905, 1905, 1907) Games of Kyrgyz children// Torguy newspaper. 13 Nov.; Turkestan Vedomosti. № 152; Ancient games of Kyrgyz youth Turkestan Vedomosti. № 54. C. 346-547.; (In Russian)
- Kenzheakhmetuly C. (2010) Kazakh traditions and Customs. Almaty, Atamura , ,p.384.; (in Kazakh),
- Kongyratbay T.A. (2022), Synergistic aspects of the study of musical heritage Kazakh people. «KERUEN», №1, 74 vol, p.18; (in Kazakh),
- Matyzyhanov K.I. (2022) Game is Life. Book: Great Steppe games, Almaty: Science, p.5; p.10.; (in Kazakh),
- Medeubek S.M. (2018) Zamansoz: genesis and typology. Almaty, «Kazakh University», 312 p.; (in Kazakh)
- Rakhimkulov M. (1949) A sport collection of Kazakh national sports. Almaty: Kazgosizdat, -67 p.; (in Kazakh)
- Sagindykov E. (1991) Kazakh National Games. A.: Rauan, -176 б.; (in Kazakh)
- Tanikeev M. (1957) Kazakh national sport games. - Almaty: Kazakh state publishing house, 58 б. (in Kazakh)
- Totenayev B. (1978) National games of Kazakhs. – Publishing house «Kazakhstan», Almaty, 350 p.; (in Kazakh)
- Huizinga J. (1992) Homa Ludens, In the Shadow of Tomorrow. Moskow: “Progress-Academy”, C. 7.; (In Russian)
- Elkonin D.B. (1978) Psychology of the game.M., p. 79.; (In Russian)

Журнал 24.03.2005 жылы
Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелген.
Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы куәлік N 5844-Ж.

Журнал зарегистрирован 24.03.2005 года
в Комитете информации и архива Министерства культуры,
информации и спорта Республики Казахстан.
Свидетельство №5844-Ж по регистрации средства массовой информации

The journal was registered on March 24, 2005
in the Information and Archives Committee of the Ministry of Culture,
Information and Sports of the Republic of Kazakhstan.
Certificate No. 5844-Ж for registration of mass media

Дизайн және беттеу: **Ж. Рахметова**

Басуға 23.06.2022 ж. қол қойылды.
Көлемі 70x100½. Офсеттік басылым.
19,81 баспа табақ. Таралымы 500 дана.